

Raab har stillet sig selv en overvældende opgave: At finde ud af, hvad der gør mennesker til mennesker. På firehundrede informationstætte sider præsenterer han fortællingen om, hvem vi er, hvorfor vi er, som vi er, og hvem vi kan drømme om at blive.

Det er umuligt for anmelderen at komme hele vejen rundt uden at blive overfladisk. Derfor vælger jeg at præsentere mine kolleger for nogle få udvalgte temaer under nedenstående overskrifter.

Menneskesyn på andre mennesker

Ud fra et begrænset input skal hjernen skabe et retvisende billede af en kompleks genstandsverden. Denne proces gøres mere økonomisk ved at inddele de forskellige genstande, dyr og mennesker i kategorier, som vi kan forudsige verdens gang med.

Mennesker deler vi op i underkategorier, der tilskrives særlige egenskaber, som opfattes som uforanderlige, endog naturgivne.

Dette medfører, at vi forstår os selv og andre på to forskellige måder. Vi har gode forklaringer på vores egen adfærd, fordi vi kender årsagen. Andre menneskers handlinger tillægges derimod personens særlige indre natur. Den dovne hjerne falder tilbage på den nemme forklaring, så den slipper for arbejdet med at leve sig ind i den andens situation.

Hjernen hænger sig i forskelligheder, der hjælper til at differentiere mellem kategorier (og derfor til at diskriminere). Mens verden består af kontinuummer, opfatter vi intuitivt i faste kategorier. Udfordring af denne opfattelse skaber utryghed hos os.

De hårde facts afslører, at vores arvemateriale stort set er fælles for alle mennesker. Den genetiske forskel mellem grupperne er ikke væsentlig større end forskellen inden for en given gruppe. Der er altså ikke genetiske grunde til at tillægge en gruppe nogle særlige træk.

Inden for den gruppe, vi identificerer os med, opfattes de positive handlinger som udtryk for karaktertræk. Negative handlinger tilskrives ydre omstændigheder. Omvendt for vores oplevelse af de fremmede: Deres negative handlinger skyldes karaktertræk. Deres positive handlinger skyldes oftere tilfældige ydre omstændigheder. Og sådan holder vores fordomme liv i sig selv. Mødet med enkeltpersoner synes heller ikke at påvirke vores opfattelse af deres gruppes egenskaber. Fordomme er argumentationsresistente.

Racismens kerne er vores medfødte tendens til at opdele mennesker i grupper ud fra deres forskelle og at tillægge disse grupper nogle grundlæggende egenskaber.

Vores evne til at skelne detaljer og tillægge forskelle betydning er vigtig for, at vi kan få overblik over verden. Den onde bagside af denne praktiske evne er, at vi udvikler rigide fordomme. Vi skal ikke fornægte, men erkende denne naturlige evne. Men vi skal også erkende, at vi kan stille noget op med dens bagside, netop fordi vi er mennesker. Vi kan være pinligt opmærksomme på, hvornår og hvordan vi bruger kategorier til at vurdere andre mennesker. Og vi kan bevidst trække på en anden unik menneskelig evne, nemlig vores evne til at sætte os i en andens sted for at leve sig ind i, hvordan den anden oplever verden. Så handler det om moral og om at være menneskelig og medmenneskelig.

Humanisme

Ægte humanisme indebærer en dybtfølt forståelse af at være menneske sammen med andre. Begrænset humanisme er for beholdt dem, som man opfatter som lige som sig selv.

Humanisme er koblet til dannelse. Medmenneskelighed opstår ikke af sig selv, men skal udvikles og fremelskes. Medmenneskelighed kræver en grad af opofrelse: Man må selv gå af med nogle goder, for at andre skal få det bedre. Man skal samle til sig selv og også sprede til andre. Ikke nogen nem øvelse. Derfor indretter eller indrettede vi et samfund, der støttede den humanistiske tankegang.

Stærke kræfter støder sammen. På den ene side står vores naturlige egoisme. På den anden side vores moralske sans: Hensyntagen til hvilke konsekvenser vores handlinger har for andre, og hvordan vi undgår at skade andre. Det medfødte og det tillærte. Der er ingen færdig løsning. Arbejdet med modsætningen skal ses som en fortløbende proces. Nødvendig at arbejde med, fordi fordomme og mangelfuld moral er en grundliggende trussel mod vores civilisation.

Forestillingsevne og fremtid

Den præfrontale cortex har en stor del af ansvaret for, at vi kan undertrykke impulser. Men impulser undertrykkes kun, hvis vi kan forestille os andre handlemuligheder. Og hvis vi kan forestille os et mål for handlingerne. Kort- eller langsigtede mål ligger altid i fremtiden. Nutiden bliver altså styret af fremtiden.

Den prospektive psykologi fokuserer på det fremadskuende menneske. I et opgør med den traditionelle psykologis vægtning af fortiden, anfører Raab, at vores forestillinger om fremtiden præger vores opfattelse af fortid og nutid. Fortiden determinerer ikke vores handlemønster. Vi styres primært af forestillinger om fremtiden, af drømme og håb. Men fortiden spiller en rolle for vores tro på, at disse forestillinger kan realiseres. Vores følelser anses i mindre grad for at være skabt af fortidens hændelser. De er snarere en forhåndsreaktion på fremtidige muligheder.

Hermed ændres også synet på hukommelsen. Hukommelsens funktion er ikke at rekonstruere fortiden, men at gøre os parate til fremtiden. Derfor er hukommelsesspor generelle, og detaljer glemmes eller overses. Vi skal nemlig kunne bruge hukommelsen i en fremtidig situation, der kun ligner, men ikke er identisk med fortiden. Derfor skal vi ikke huske fortiden alt for præcist, for så kan vi ikke generalisere og bruge vores erfaringer.

Til forskel fra dyrene kan mennesker forestille sig nye dynamiske modeller for, hvordan verden vil udvikle sig. Vi kan forudsige, hvad der vil ske, når parametre i modellen ændres. Og vi kan skabe sammenhæng og mening i verden, og dele disse forestillinger med andre.

Når bogen i mål?

Raab trækker både på biologi, psykologi, sociologi og etnografi, kombineret med etik og moral. En flot præsentation af hvor langt vi er kommet i opsporing af det menneskelige. Enhver psykolog vil kunne hente masser af inspiration til ny tænkning og problemløsning i bogen.

En enkelt anke: Redaktøren skulle have foræret Raab en pose punktummer. Der er sætningskæder med 6-9 indskudte og henførende sætninger, som med fordel kunne brydes op.

Af Anne Vibeke Fleischer, psykolog